



خلاصه

تاریخ

هنر

پرویز مرزبان

چاپ سیام



ketabTala

خلاصه تاریخ هنر

پرویز مرزبان

انتشارات علمی و فرهنگی
چاپ سی‌ام (چاپ بیست‌و‌هشتم از ویراست دوم)
تهران ۱۴۰۱

این خلاصه تاریخ هنر با دو اشتیاق به نگارش در آمده است، یکی برآوردن نیاز آموزشی هنرجویان، و دیگر گردآوردن واژگانی فنی و دانسته‌هایی بنیادی برای مترجمان و مشتاقان روزافزون مباحث هنری. و اما بیان کتاب در حدی است که بر «بلندبهای» هنر روشنی افکند و «هموارها» را در خاموشی باقی گذارد.

در گزارش کوتاهی که از نظر می‌گذرد، به ترتیب، سخن از دوره‌های پیش از تاریخ و خاستگاههای تمدن، و نخستین آثار هنرهای تجسمی - معماری و پیکره‌سازی و نقاشی - در میان می‌آید. سپس به شرح تحولات عمده هنر در جامعه بزرگ باستانی تا آغاز مسیحیت توجه می‌شود. برای حفظ تعادل و اختصار، تنها دو بخش کوتاه: یکی از پاریته سنگی تا ظهور اسلام، دیگری در تکوین و اشاعه هنر اسلامی، به گزارش هنر ایران اختصاص یافته است؛ بی‌آنکه مجالی به شرح تحولات آن هنر در سده‌های هجری تا زمان حاضر داده شود. باز در این رهسپری میانبر، با حذف گزارش تحولات هنری مراکز باستانی در سده‌های بعد از میلاد که از جمله هموارها به شمار آمده‌اند، نگاه جستجوگر بر هنر یونان و روم، و به دنبال آن بر سیر هنر اروپا تا آخرین مراحل امروزی - که بلندبها را در اشغال خود می‌داشته‌اند - موقوف مانده است. آنگاه پس از بخشی در باره هنر امریکای شمالی، گفتاری در هنر افریقا برای پایان بخشیدن به متن در نظر گرفته شده است.

و تذکر نگارنده بر چاپ سوم

و اکنون با اعتمادی که نگارنده به اعضاء خوانندگان همچنانکه بر اهتمام سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی در اجرای چاپ سوم این اثر ناچیز حاصل کرده است، متن حاضر را با یادداشت‌هایی افزوده شده به بخش هنر مصر (در آخر فصل سوم)، همراه با گفتاری تازه درباره هنر تمدنهای باستانی امریکا تا پیش از کریستف کلمب (به عنوان بخش بیست و چهارم)، و گفتاری دیگر در معرفی هنر بومیان جزایر اقیانوسیه (به عنوان بخش بیست و پنجم) تقدیم می‌دارد.

پرویز مرزبان

فروردین ۱۳۷۲

صفحه	عنوان
۱	بخش اول: هنر پیش از تاریخ
۹	بخش دوم: هنر بین‌النهرین
۱۷	بخش سوم: هنر مصر (با الحاقات جدید)
۲۶	بخش چهارم: هنر ایران تا ظهور اسلام
۳۰	بخش پنجم: هنر دژة سند (هند)
۴۷	بخش ششم: هنر چین - هنر ژاپن
۵۶	بخش هفتم: هنر یونان
۸۲	بخش هشتم: هنر اتروپا
۹۱	بخش نهم: هنر رومی
۱۰۶	بخش دهم: هنر بیزانسی
۱۱۱	بخش یازدهم: هنر اسلامی
۱۳۲	بخش دوازدهم: هنر رومی‌وار
۱۴۲	بخش سیزدهم: هنر گوتیک
۱۵۴	بخش چهاردهم: هنر رنسانس
۱۷۱	بخش پانزدهم: شیوه‌گری، باروکه، روکوکو
۱۷۹	بخش شانزدهم: باروک در فلاندر و هلند
۱۸۹	بخش هفدهم: نوکلاسیک
۱۹۳	بخش هجدهم: آژادسزان، رمانتیک، واقع‌گری
۲۱۰	بخش نوزدهم: شیوة دریافتگری (امبرسونیسم)
	بخش بیستم: نو دریافتگری (دریافتگری پسین)، گروه‌های هنری و مکتب‌های کوتاه. عصر در
۲۱۷	پایان سده نوزدهم
۲۲۶	بخش بیست و یکم: شیوه‌ها و گروه‌های هنری در سده بیستم
۲۶۰	بخش بیست و دوم: هنر ایالات متحد آمریکا
۲۸۹	بخش بیست و سوم: هنر آفریقا
۳۰۷	بخش بیست و چهارم: هنر تمدن‌های باستانی آمریکا (بخش الحاقی جدید)
۳۴۱	بخش بیست و پنجم: هنر یومیان جزایر اقیانوسیه (بخش الحاقی جدید)

۳۶۷

۳۶۹

۳۷۷

۳۹۷

فهرست مآخذ و منابع
واژه‌نامه انگلیسی - فارسی
فهرست راهنما (نمابه)
نقشه‌ها

هنر پیش از تاریخ

۱- دوره چهارم زمین شناسی، که به زمان حاضر می‌پیوندد و شاهد پخبندانه‌های بزرگ بوده، «پلیستوسن» خوانده شده است. در این دوران دراز، با گذشت هر چند هزار سال، سرمای کره زمین متناوباً شدت می‌یافته و یخهای قطبی تا شمال و مرکز اروپا و امریکا پایین می‌آمده است. بخش آخری این دوره، که از حدود ۲۰۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ سال قبل از میلاد دوام یافت و بشر پیش از تاریخ را در دامان خود آماده زندگی دست جمعی و سپس ده‌نشین ساخت، «پارینه سنگی» نام گرفته است. زیرا از آن دوره ابزارها و سلاحهای ابتدایی با سنگهایی ناصاف یا تکه پیرانی شده، که معلوم است نخستین مصنوع دست آدمی بوده، بر جا مانده است. اما مهمتر اینکه از همان مردمان نقاشپها و کنده کاریهایی بر دیواره و سقف غارهایی که ظاهراً اقامتگاه یا پرستشگاهشان بوده مکشوف شده است. پایه اقتصادی آن اقوام بر شکار و صید ماهی و گردآوری ریشه و بر گیاهان مبتنی بوده، و عموماً به دوره گردی روزگار می‌گذرانده‌اند.

نقاشی بر سقف و دیوار غار، و نیز گاهی کنده‌کاری روی سنگ، با دوده ذغال یا سوخته استخوان مخلوط با پیه جانوران و یا با رنگبزه‌های کانی، مانند گل آغرا و خاک سرخ، با نقوشی ساده و انتزاعی و بر پایه ایهامی جادویی به دو امید اجرا می‌شده است: یکی آنکه افراد همزیست در شکار دست جمعی خود بر جانورانی که غذای اصلیشان را تأمین می‌کرد چیره شوند؛ و امید دیگر اینکه با مکرر ساختن تصاویر جانوران بر صخره‌ها تعداد آنها را بیشتر و نسلشان را بارورتر کنند.

چنانکه معلوم است انسان صدها هزار سال پیش از این آتش را در خدمت خود می‌داشته، و به صورت و زبانی گفتار می‌کرده است. قدمت هنر نقاشی و کنده‌کاری بر بدنه غار و صخره بیش از ۲۰ هزار سال ق م، و کنده‌کاری روی استخوان چندی پس



تصویر ۱- نقاشیهای فرون غار
حدود ۱۵۰۰۰-۱۰۰۰۰ ق.م.
غار لاسکاو، فرون، فرانسه

از آن تخمین شده است، که عموماً مشتمل بوده است بر شکلهای انتزاعی و مخطوط بسیار ساده شده از هیاکل آدمیانی در حال شکار جانوران با کمان و پیکان، با رقص دسته جمعی مردان و زنان، و با گله‌های چهار پاهای چون گاو وحشی و بز کوهی و گوزن، البته با محتوایی آرمانی و جادویی که چنین نقوشی در بر می‌داشته‌اند، و بدان اشاره شد. در حدود ۱۲ هزار سال ق م پیشرفت بزرگی به سوی مهارت در بازنمایی تصویر و دقت در مشاهده - یعنی آنچه که در عالم هنرهای تجسمی واتعکری خواننده شده است - برای آن مردمان حاصل شد، که نمونه‌های بارز آن شکلهای شبیه سازی شده و برجسته نما و رنگین، گاو وحشی و گوزن بر سطح صخره‌های غار آلتامیرا^۳ در شمال اسپانیا، و نیز آثار مکشوف در فون دوگوم^۴ فرانسه است. غیر از این‌ها از دوره پارینه سنگی شمال و بیکره زن در مفهوم رمزی مادر و زاینده، و صنمک‌ها - یارینه التروههای کوچک اندام - از جمله ونوس ویلندورف^۵ مکشوف در کنار رود دانوب، با قدمت تخمینی ۱۵ هزار سال ق م، و نیز کنده کاری و نقاشی صخره‌ای در مغرب دریای خزر و ناحیه لرستان و غار لاسکو^۶ در فرانسه (وجه بسیار نقاط دیگر) بر جا مانده است، با این ویژگی که مشاهده می‌شود در پاره‌ای موارد نقش جانوری یا انسانی بر روی نقش زیرین به دفعات اجرا شده است. (تصاویر ۱، ۲، ۳)

در پایان ذکر این نکته لازم است که اگر دوره پارینه سنگی در ناحیه‌ای چون بین‌النهرین حدود کمتر از ۸ هزارسال ق م به پایان رسید، در میان اقوام بدوی یا به دور مانده از کاروان تمدن، چون اسکیموها یا بومیان استرالیا، دوره پارینه سنگی تقریباً با همان خصوصیات ابزار و اقتصاد و معیشت خود تا زمان متأخری چون قرن نوزدهم میلادی استمرار یافته و بر جا ماند.



تصویر ۲- نقش جادویی (۲)
حدود ۱۵۰۰۰ - ۱۰۰۰۰ ق
م. کنده کاری روی سنگ،
بلندی هیکلها ۲۵ سانتیمتر.
غار آدورا، مونت پلگرنو،
پالرمو

۲- از حدود ۸ هزار سال ق م دوره تازه‌ای به نام «نوسنگی»^۲ آغاز می‌شود، با این تحول که انسان ابزار مورد استفاده خود را با سنگ صیقل خورده می‌سازد. در این دوران بود که بشر به کشاورزی و دامداری دست یافت و به تبع آن زندگی ده نشینی در پیش گرفت، و به ساختن خانه‌هایی گرد هم برای زیستن به طور دسته جمعی، یا تعبیه کردن جایگاه و انباری برای ذخیره کردن محصولی که از کشت غلات به دست می‌آمد، پرداخت. حتی مشاهده می‌کنیم که او حدود ۷ هزار سال ق م در شهر اریحا [در فلسطین امروزی] دیوار و قلاع سنگی برای دفاع از محل سکونت و معیشت خود برپا کرده بوده است ۱ و تا حال حاضر این کهنساختن استحکامات ساخته شده به دست آدمی شناخته شده است.

دوره نوسنگی علاوه بر ساختن ابزار و سلاح، مانند نوك پیکان و تیغه چاقو و تبر و سبّه با سنگ صیقل خورده، صنعت سفالگری رنگی یا منقوش با دست، شامل کوزه و ظرف و پیاله و آبدان، و نیز پیکره‌های کوچک اندام و مهرهای چهارگوش برجسته کاری با گل صورتگری - با خاک رس نرم - نیز معمول شد. آثار سفالگری دوره نوسنگی در بین‌النهرین و جنوب غربی ایران از هزاره هفتم ق م، در مصر از هزاره پنجم، و در اروپا از اواخر هزاره پنجم ق م بر جا مانده است.

در این کتاب، به ترتیب، سخن از دوره‌های پیش از تاریخ و خاستگاه‌های تمدن و نخستین آثار هنرهای تجسمی - معماری و پیکره‌سازی و نقاشی - به میان می‌آید سپس به شرح تحولات عمده هنر در جامعه بزرگ باستانی تا آغاز مسیحیت توجه می‌شود. برای حفظ تعادل و اختصار، دو بخش کوتاه، یکی از پارت‌هنسنگی تا ظهور اسلام، دیگری در نگین و اشاعه هنر اسلامی، به گزارش هنر ایران اختصاص یافته است. و از شرح تحولات آن هنر در سده‌های هجری تا زمان حاضر صرف نظر شده است. باز در این رهسپاری می‌توان، با حذف گزارش تحولات هنری مراکز باستانی در سده‌های بعد از میلاد که از جمله همواری‌ها به شمار آمدند، نگاه جست‌وجوگر بر هنر یونان و روم، و به دنبال آن بر مسیر هنر اروپا تا آخرین مراحل امروزمین - که بلندی‌ها را در اشغال می‌دانستند - متمرکز گردیده است. آنگاه پس از بخشی درباره هنر آمریکای شمالی، گفتاری در هنر آفریقا برای پایان بخشیدن به متن در نظر گرفته شده است.

این خلاصه تاریخ هنر به دو منظور به نگارش درآمده است: یکی بر آوردن نیاز آموزشی هنرجویان، و دیگر گرده آوردن واژگانی فنی و دانشی‌هایی بنیادی برای مترجمان و مشتاقان روزافزون مباحث هنری. و اما تدوین کتاب در حدودی است که بر بلندی‌های هنر روشنی افکند و دیده از همواری‌ها، برگردد.

